

Lyhyempiä kirjoituksia

HANNA HELANDER – INKER-ANNI LINKOLA-AIKIO
– PIGGA KESKITALO – TUUJA TURUNEN

Saamelaisia koskevan kasvatus- ja koulutustutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Tämä kirjoitus käsittelee saamelaista kasvatus- ja koulutusta koskevan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä ja eettisten ohjeiden soveltamista lasten sekä nuorten kanssa tehtävän tutkimuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, raportoinnissa ja tulosten hyödyntämisessä. Tekstissä pohditaan, miten tutkijat voivat toimia eettisesti parhaalla mahdollisella tavalla saamelaisten lasten ja nuorten kasvatuksen ja koulutuksen sekä heidän oikeuksiensa toteutumisen puolesta. Tämä on tärkeää, koska saamelaisten historia, asema ja filosofiset tietoteoreettiset lähtökohdat asettavat tutkimuseetikalle erityisiä vaatimuksia (Kuokkanen 2009). Kirjoituksemme pohjautuu kahden saamelaista opetusta käsittelevän hankkeen yhteistyöhön, jossa yhtenä osa-alueena oli saamelaiseen koulutuksen ja kasvatuksen tutkimuksen eettiset vaatimukset.

Saamelaiset asuvat neljän valtion alueella: Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä. Jokaisella maalla on oma tutkimuseettinen säännöstönsä ja omat käytänteensä, joita tutkijat noudattavat. Näiden lisäksi tutkijoiden on huomioitava yleiset alkuperäiskansoja koskevan tutkimuksen eettiset periaatteet ja saamen-tutkimuksen tieteenalan omat ohjeistukset. Monimutkaisuutta lisää se, että edellä mainittujen eettisten ohjeistusten ohella tutkijat toimivat oman tieteenalansa ja tutkimusinstituutinsa eettisten ohjeiden mukaan. Tutkimuksen pää-

periaatteena on akateeminen vapaus tieteellisten raamien sisäpuolella samalla, kun tutkimuksen vaikutusta ja tavoitteita on tarkasteltava erityisesti toimittaessa saamelaiskontekstissa (Selle, Semb, Strømsnes & Nordø 2015).

Saamelaisten kasvatus- ja koulutustutkijoiden taustat ovat monenlaiset. Tutkijoina toimivat esimerkiksi opettajankouluttajat, opettajat ja yliopistojen tutkijat valtioiden rajat ylittävällä saamelaisalueella sekä sen ulkopuolella. Saamelaisia koskevaa kasvatus- ja koulutustutkimusta tehdään usein tutkimusryhmissä, jotka koostuvat tutkijoista, opettajista, varhaiskasvattajista, yhteisöjen jäsenistä ja muista tutkimuksen kannalta tärkeitä henkilöistä. Työryhmytyöskentelyssä korostuu monipuolinen kielitaito ja kulttuurinen ymmärrys, sillä tutkimukseen osallistuville pyritään tarjoamaan mahdollisuus valita aineiston tuottamisessa käytettävä kieli, joka voi olla myös jokin saamelaiskielistä (ks. Helander, Keskitalo, Sanila & Moshnikoff 2022; Keskitalo 2010; Linkola 2014).

Alkuperäiskansatutkimuksen ja saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisten periaatteiden kehitys

Saamelaisia koskeva tutkimuseettinen keskustelu on kytköksissä ihmisoikeuksien kehitykseen ja ideologisiin virtauksiin sekä alkuperäis-

kansoihin kohdistuneen tutkimuksen kritiikkiin. Kehityspolku ei ole ollut yksinkertainen vaan pikemminkin pitkälinen, yhä maailmanlaajuisesti eri tieteenaloillakäynnissä käynnissä oleva prosessi (ks. esim. George, Tauri & MacDonald 2020). Tietä alkuperäiskansatutkimuksen etiikkapohdinnoille on tehty terveysalalla laatimalla toimenpidesuosituksia alkuperäiskansojen parissa tehdyille tutkimukselle (Weijer, Goldsand & Emanuel 1999).

Myös saamelaiden asuttamisessa maissa on kehitetty saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Esimerkiksi Norjassa yhteiskunta- ja humanististieteiden kansallinen tutkimuseettinen toimikunta (NESH) julkaisi vuonna 2002 raportin saamelaisia koskevasta tutkimuksesta ja tutkimusetiikasta. Raportissa lukuisat tutkijat tarkastelevat tutkimusetiikkaa esimerkiksi saamentutkimuksen käsitteen sekä tutkimuksen vapauden ja vastuun näkökulmasta (NESH 2002). Viime vuosina on myös pohdittu esimerkiksi, mitä saamelaisia koskevassa tutkimuksessa on otettava huomioon (ks. esim. Boekraad 2016).

Saamelaiset toteuttavat alkuperäiskansoille kuuluvaa itsemääräämisoikeutta Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa toimivien saamelaiskäräjien kautta. Vuonna 2019 Norjan saamelaiskäräjien täysistunto hyväksyi saamelaiden terveystutkimuksen eettiset ohjeet, jotka juontavat juurensa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeudesta ja ottavat huomioon saamelaiskulttuurille ominaisen monimuotoisuuden ja ainutlaatuisuuden (Sametinget 2019). Myös Ruotsin saamelaiskäräjät on vuonna 2019 ottanut tutkimuspolitiikkaa koskevassa lausunnossaan kantaa tutkimusetiikkaan painottaen tarpeen ottaa neljän saamelaiden asuttaman maan tilanne huomioon tutkimusetiikan kehittämissä (Sámediggi 2019).

Suomen saamelaiskäräjät on puolestaan julkaissut vuonna 2016 menettelyohjeen saamelaiden kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa koskevista tutkimushankkeista ja muista toimenpiteistä, joilla on tai voi olla vaikutusta saamelaiden kulttuuriperintöön ja perinteeseen tietoon (Saamelaiskäräjät 2016). Sa-

mana vuonna uutisoitiin myös yhteispohjoseis saamentutkimuksen eettisen ohjeistuksen työn käynnistymisestä (Heikkilä 2016). Työtä ei ole toistaiseksi saatu päätökseen; Suomessa saamelaisia koskevan tutkimusetiikan kehittäminen käynnistyi 2020 (Lapin yliopisto 2020).

Eriyisehtoja tutkimuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen

Saamelaisia lapsia ja nuoria kasvatusta ja koulutusta käsittelevään tutkimukseen liittyy erityisiä ehtoja. EU:n tietosuoja-asetuksessa (EU 2016) on näkökohtia, jotka vaativat tutkijalta tarkempaa huomiota, kuten henkilötiedot, joista ilmenee esimerkiksi etninen ryhmä ja henkilön alaikäisyys. Asetuksen mukaan perusoikeuksien toteutumisen mahdollistavan toiminnan yhteydessä ja henkilön suostuessa etninen profilointi sallitaan asianmukaisin suojatoimin teellisessä toiminnassa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen selitetään selkeästi tutkimuksen tarkoitus sekä saamelaislapsiin ja -nuoriin kohdentumisen syy. Lisäksi tutkijoiden, tutkimukseen osallistuvien henkilöiden ja saamelaisyhteisön täytyy ymmärtää, miten tutkimus parantaa osallistujien koulutukseen liittyvien perusoikeuksien toteutumista.

Ennen tutkimuksen aloittamista tarvitaan usein monia keskusteluita saamelaisyhteisön kanssa tutkimustarpeista ja -rajauksista. Luottamussuhteiden rakentaminen vie aikaa ja vaatii tutkijalta tutkimuksen organisoimisen suunnittelua sekä tiedon omistajuuden pohtimista. Neuvottelut ovat tärkeitä luottamuksen rakentamisen kannalta. Alkuperäiskansatutkimuksen periaatteina ovat tutkimuksen tekeminen yhteistyössä tutkittavan yhteisön kanssa ja tiedon palauttaminen tutkittavalle yhteisölle (Bull 2002). Laaja tutkimuksellinen yhteistyö hyödyttää sekä tutkijoita että saamelaisyhteisöjä.

Etukäteen on hyvä pohtia sensitiivisiä aiheita, joita tutkimuksessa saattaa tulla esille. Näitä ovat esimerkiksi saamelaiden kokemukset ja muistot koulujärjestelmistä sekä asun-

toloista (Keskitalo ym. 2016). Tutkimukseen mukaan pyydettyville lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen tiedotetaan tutkimuksen tarkoituksesta ja merkityksellisyydestä sekä järjestetään mahdollisuus keskusteluun, jossa tutkijat vastaavat osallistujien kysymyksiin ja mahdollisiin huolenaiheisiin. Tämän jälkeen osallistujien kanssa solmitaan sopimus tutkimukseen osallistumisesta. Nämä toimintatavat perustuvat YK:n alkuperäiskansajulistukseen 2017 (ks. Ulkoasiainministeriö 2016), jossa korostetaan alkuperäiskansan vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta.

Luottamuksen ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen näkökohdat ovat keskeisiä myös Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) yleisissä ohjeistuksissa. Saamelaisen koulutukseen liittyvässä tutkimuksessa ne ovat erityisen tärkeitä tutkimuksen eurosentrisen historian vuoksi. Alkuperäisiä tiedon haltijoita on loukattu tai alistettu, tai esitetty tieto on käytetty ainoastaan tutkijan hyväksi tiedon alkuperäiset haltijat unohtaen (Isaksson 2001). Smith (1999) kutsuukin tutkijoita rakentamaan kestävä ja eettistä tutkimusta yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa heihin kohdistuneen tutkimuksen negatiivisen historian takia.

Saamelaisyhteisöjen jäsenten luottamuspuola johtuu useimmiten vinoutuneista valtasuhteista ja aiemmasta niin kutsutusta lappologisesta tutkimusperinteestä, jossa heidät jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle (Lehtola 2012). Tämän vuoksi saamelaisyhteisöissä kiinnitetään herkästi huomiota tutkimuksen toteutuksen vaiheisiin. Tutkimuksen lähtökohtien ja tavoitteiden kriittinen tarkastelu johtaa tutkijan pohittamaan, kenen ehdoilla ja mitä varten tutkimusta ylipäätään tehdään. Kriittisistä näkökulmista huolimatta lappologisen tutkimuksen hyötyinä voidaan pitää sitä, että saamelaisten elämää on dokumentoitu monta sataa vuotta samalla edistäen saamen kielten tutkimusta ja kirjallista käyttöä (Lehtola 2012).

Saamelaisen kasvatus- ja koulutustutkimuksen keskeisimpänä periaatteena on saamelaisyhteisön osallisuus ja se, että tutkimus lähtee yhteisön tarpeista (Bull 2002). Tutkimuksen

toteuttamisen keskiössä on käytännön ratkaisujen kehittäminen saamelaisten osallisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen koskeviin kysymyksiin. Tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuvien yhteistyönä syntyvän tiedon ja taidon tarkoituksena on kehittää yhteisön osaamista siten, että yhteisöllä on myös pääsy hyödyntämään tutkimustietoja (Gray & Oprescu 2016).

Saamelaisessa kasvatus- ja koulutustutkimuksen kontekstissa yllämainitut erityispiirteet asettavat eettisten periaatteiden tarkastelulle lisävaatimuksia. Tavallisesti on kyse pienistä kohderyhmistä, mikä voi tuoda haasteita tulosten anonymisointiin tiedon lähtöpaikan ollessa mahdollisesti tunnistettavissa epäsuorista tunnisteista helpommin kuin suurempiin yhteisöihin liittyvässä tutkimuksessa (Kuula 2006). Anonymisointi voi olla erityisen haasteellista silloin, kun käsitellään kriittistä tietoa yhteisöstä tai sen kulttuurista. Toisaalta tutkimukseen osallistuvilla täytyy olla mahdollisuus saada tutkimustieto omiin nimiinsä, jolloin anonymisointia on syytä tarkastella kriittisesti ja arvioida sen tarpeellisuutta yhdessä tutkittavan yhteisön tai tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kanssa (Svalastog & Eriksson 2010).

Kolonialistisen historian tuottama vinoutunut valtapositiio synnyttää tarpeen suojella tutkimuksessa mukana olevia henkilöitä (Nystad 2003). Historiasta ja valtasuhteista johtuen saamelainen yhteisö voi olla haavoittuvainen, joten tutkimuksesta esitettyjä asioita joudutaan pohtimaan useasta eri tiedon tuottamisen tarpeen näkökulmasta. Toisaalta tutkimuksella saatetaan tuoda esille saamelaisopettajien aktiivinen rooli tiedon tuottamisessa (Rahko-Ravanti 2016). Esimerkiksi toimintatutkimuksessa esitellyt hyvät käytänteet on monissa tutkimuksissa tehty yhdessä opettajien kanssa antaen heille tunnustettu ääni tutkimuksen tekijöinä (ks. esim. Fyhn, Jannok Nutti, Nystad, Sara Eira & Hætta 2016).

World Indigenous Nations Higher Education Consortium, WINHEC, on maailman alkuperäiskansojen korkea-asteen opintojen ja tutkimuksen yhteistyöelin. Sen luomat tutkimuseettiset ohjeet edellyttävät, että alkuperäiskansoja

koskettavan tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja lopputoimenpiteissä otetaan huomioon tutkimuksen erityispiirteet. WINHEC:n ohjeiden mukaisesti saamelaisyhteisön jäsenet, erityisesti yhteisön vanhimmat, ovat tutkimuksessa asiantuntijan roolissa ja tieto ymmärretään elävänä sekä sovellettavana. Se sisältää paitsi menneisyyden myös nykyisyyden ja tulevaisuuden, jotka tutkimuksen avulla voivat kehittyä ja vahvistua. (WINHEC 2010.) Ohjeen mukaan saamen kielet ja ymmärrys saamelaisen ja länsimaailman tietokäsitysten yhteyksistä sekä eroista ovat tutkimuksessa tuotettujen tulkin-tojen ja merkitystenantojen pohjana. Saamelaisyhteisöt omistavat tutkimuksessa tuotetun tiedon, ja yhteisön sekä yksilön vastuu tiedostaan ja sen omistamisesta todennetaan raportoinnissa. (Sámi allaskuvla 2014.)

Tutkijoiden on pohdittava tarkasti ennakoon aineiston toisiokäyttömahdollisuus ja tietosuojaperiaatteet sekä niiden vaatimat ratkaisut aineiston tallentamisesta. Saamelaisryhmät ovat pieniä, ja esimerkiksi yksittäiset pukeutumiseen, ympäristöön tai kieleen liittyvät seikat voivat tuottaa tunnistettavuuden. Tästä syystä alkuperäiseen aineistoon on pääsy vain aineistonkeruutilanteissa mukana olleilla tutkimusryhmän jäsenillä. Myös aineiston säilyttämisessä on oltava erityisen huolellinen: anonymisoitu, tutkimuksen kannalta tarpeellinen aineisto säilytetään erillisessä, yliopiston omalla palvelimella olevassa tiedostossa, johon on pääsy vain tutkimusryhmän jäsenillä.

Lopuksi

Saamelaisen kasvatus- ja koulutustutkimuksen kontekstissa tutkijoiden on seurattava ja sovellettava usean maan lakeja, eettisiä ohjeistuksia ja kansainvälisiä alkuperäiskansatutkimuksen ohjeita samalla, kun he seuraavat oman tutkimusalansa vaatimuksia. Saamelaisen kasvatus- ja koulutustutkimuksen tekee tutkimusetiikan ja EU:n tietosuojasetuksen kannalta vaativaksi se, että tutkimus kohdistuu erityisesti suojeltaviin ryhmiin. Kun tutkimukseen osallistuvat ovat sekä alkuperäiskansan jäseniä että lapsia,

tutkimuksen hyötyjen pitää olla perusteltavissa haittoja suuremmiksi. Tässä suhteessa myös tutkimusaineiston säilytykseen, saavutettavuuteen ja toisiokäyttöön on tärkeää ottaa kantaa.

Tutkimuksen raportointi voi olla haasteellista, jos eteen tulee asioita, jotka voidaan tulkitä kritiikkinä tutkimukseen osallistuvaa yhteisöä kohtaan. Saamelaisitutkijat ovat usein aktiivisia yhteisön jäseniä ja saattavat kuulua moniin paikallisiin sidosryhmiin. Tutkijat, jotka ovat osa yhteisöjä, yhdistetään näihin yhteisöihin. Tämä voi olla tutkimuksen teon kannalta hyödyllistä mutta samaan aikaan myös ongelmallista.

Vaatus tutkimuksen hyödyllisyydestä saamelaisille itselleen korostaa dekolonialistista tutkimusotetta. Sen etiikan keskeisenä kysymyksenä on, miten tutkimus käsittelee hyväksikäytön, väkivallan, marginaalisuuden, voimattomuuden ja imperialismin perintöä. Alkuperäiskansatutkimuksessa painotetaan yhteyttä tietoon ja siihen, miten tieto ymmärretään: tieto rakentuu yhdessä toisten kanssa ja on kontekstisidonnaista. (Wilson 2001.) Myös Suomessa lappologista, ulkopuolisten tutkijoiden saamelaisia koskevaa tutkimusta, on kritisoitu (Kuokkanen 2009; Lehtola 2012).

Saamentutkimuksen eettisten periaatteiden laatiminen on parhaillaan käynnissä Suomessa yliopistojen ja muiden tutkimusorganisaatioiden yhteistyönä. Yhteisten tutkimuseettisten ohjeiden kirjoittaminen on haasteellista työtä, ja linjausten teossa on tarve painottaa tutkimuskontekstien ainutkertaisuutta. Tutkijan position aukikirjoittaminen on tärkeä osa tutkimuksen luotettavuuden rakentumista. Samalla kun on tarve yhteisiin eettisiin ohjeisiin, on syytä painottaa tutkimuksen kontekstuaalisuutta ja tutkimusmetodologista vaatimusta: jokainen tutkimus rakentaa itse tutkimuksellisen todellisuutensa, johon tutkimuseettinen keskustelu sovitetaan.

Yhteisiä linjoja haettaessa on tarpeen muistaa lisäksi tutkimuksen vapaus ja tutkimuksen luonne, mikä tekee tarkkojen yhteisten eettisten linjauksien määrittelystä hankalaa. Saamelaisia koskevan tutkimuksen periaatteiden mukaan

tutkimuksen pitää hyödyttää tutkittavaa yhteisöä, tuottaa yhteisöstä tietoa erilaisiin tarpeisiin sekä kantaa sosiaalista ja globaalia vastuuta. Tutkimustulosten tulee olla saatavilla ja raportoitu tieteen periaatteiden mukaan. Kasvatus- ja koulutustutkimuksen kontekstissa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkimukseen osallistuvat opettajat saavat välineitä oman työnsä kehittämiseen sekä tunnustuksen tuottamastaan tiedosta. Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisten ohjeiden tekemisen pohjaksi onkin tärkeää jatkaa keskustelua laajoilla foorumeilla.

Lähteet

- Boekraad, M. 2016. Reflections on ethic for ethnically non-indigenous researchers. *Agon* 50 (2). <http://agon.fi/article/reflections-on-ethic-for-ethnically-non-indigenous-researchers/>. (Luettu 3.9.2019.)
- Bull, T. 2002. Kunnskapspolitikk, forskningsetikk og det samiske samfunnet. Teoksessa *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (toim.) Samisk forskning og forskningsetikk. Publikasjon 2*. Oslo: Forskningsetiske komiteer, 6–21.
- EU. 2016. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasasetus) 679/27.4.2016. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>. (Luettu 25.9.2022.)
- Fyh, A. B., Jannok Nutti, Y., Nystad, K., Sara Eira, E. J. & Hætta, O. E. 2016. "We had not dared to do that earlier, but now we see that it works": Creating a culturally responsive mathematics exam. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples* 12 (4), 411–424. <https://doi.org/10.20507/AlterNative.2016.12.4.6>
- George, L., Tauri, J. & MacDonald, L. T. A. o. T. (toim.) 2020. *Indigenous research ethics: Claiming research sovereignty beyond deficit and the colonial legacy*. Vol 6. Bingley: Emerald Publishing.
- Gray, M. A. & Oprescu, F. I. 2016. Role of non-indigenous researchers in indigenous health research in Australia: A review of literature. *Australia Health Review* 40 (4), 459–465. <https://doi.org/10.1071/ah15103>
- Heikkilä, L. 2016. Teema: Saamentutkimukselle luodaan yhteispohjoismaisia eettisiä ohjeita. <https://www.ulapland.fi/news/Teema-Saamentutkimukselle-luodaan-yhteispohjoismaisia-eettisia-ohjeita-ourhf1fy/0e38fbad-a2b3-4d75-81a3-7d8fd02d628f>. (Luettu 8.1.2021.)
- Helander, H., Keskitalo, P., Sanila, S. & Moshnikoff, S. 2022. Saamelaiskulttuurilähtöinen tarinankerrontainnovaatio vahvistamassa lapsen osallisuutta omaan kulttuuriin saamen kielen etäopetuksessa. *Dutkansearvvi dieđalaš áigečála* 6 (1), 50–71. <https://www.dutkansearvvi.fi/wp-content/uploads/Volume6Issue1-02-3-Helander-Keskitalo-Sanila-Moshnikoff-Finnish-web.pdf>. (Luettu 26.9.2022.)
- Isaksson, P. 2001. Kumma kuvajainen. Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia. Inari: Kustannus Puntsi.
- Keskitalo, P. 2010. Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatustutkimuksen keinoin. *Dieđut* 1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Keskitalo, P., Nyyssönen, J., Pakuniemi, M., Turunen, T., Linkola, I.-A. & McIntosh, L. 2016. Saamelaisten ja Australian alkuperäiskansojen kouluhistorian erityispiirteet. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 16 (3). <https://journal.fi/ennejanyt/article/view/108733>. (Luettu 25.9.2022.)
- Kuokkanen, R. 2009. Boaris dego eana. Eamiálbmogiid diehtu, filosofijjat ja dutkan (as old as the Earth. Indigenous knowledge, philosophies and research). Kárásjohka: ČállidLágádus.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lapin yliopisto. 2020. Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet. <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/Saamelaisia-koskevan-tutkimuksen-eettiset-ohjeet->. (Luettu 9.8.2020.)
- Lehtola, V.-P. 2012. Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953. Helsinki: SKS.
- Linkola, I.-A. 2014. Saamelaisen koulun kielimaisema. Etnografinen tutkimus saamen kielestä toisen asteen oppilaitoksessa. *Dieđut* 2. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- NESH (toim.). 2022. *Samisk forskning og forskningsetikk. Publikasjon nr. 2*. Oslo: Forskningsetiske komiteer. <https://www.forskingsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/samisk-forskning-og-forskingsetikk-2002.pdf>. (Luettu 26.9.2022.)
- Nystad, I. M. K. 2003. *Mannen mellom myte og modernitet*. Nesbru: Vett & Viten.
- Rahko-Ravanti, R. 2016. Saamelaisopetus Suomessa: Tutkimus saamelaisopettajien opetustyöstä suomalaiskouluissa. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 322. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-923-4>
- Saamelaiskäräjät. 2016. *Menettely saamelaisten vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen tiedustelemiseksi saamelaisten kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa koskevilla tutkimushankkeilla sekä muissa toimenpiteissä, joilla on tai voi olla vaikutusta saamelaisten kulttuuriperintöön ja perinteiseen tietoon*. https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2019/04/Menettelyohje-saamelaisten-kulttuuriperint%C3%B6%C3%A4-ja-perinteist%C3%A4-tietoa-koskevissa-tutkimushankkeissa_24112016-1.pdf. (Luettu 9.8.2020.)
- Sámediggi. 2019. *Sametingets synpunkter på regerings forskningspolitikk*. <https://www.sametinget.se/135666>. (Luettu 8.1.2021.)

- Sametinget. 2019. Etske retningslinjer for samisk helseforskning. https://sametinget.no/_f/p1/iab4f8a7f-1c05-4f9f-a5e2-1d4f6196671d/etske-retningslinjer-for-samisk-helseforskning-ny.pdf. (Luettu 8.1.2021.)
- Sámi allaskuvla. 2014. Dutkanetiikka (Tutkimusetiikka). <https://samas.no/se/dutkan/dutkanetiikka>. (Luettu 4.9.2019.)
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, A. D. 2015. Den samiske medborgeren. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Smith, L. T. 1999. Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples. Lontoo: Zed Books.
- Svalastog, A.-L. & Eriksson, S. 2010. You can use my name; You don't have to steal my story – a critique of anonymity in indigenous studies. *Developing World Bioethics* 10 (2), 104–110.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf. (Luettu 25.9.2022.)
- Ulkoasiainministeriö. 2016. YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun YK:n yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf. (Luettu 23.10.2021.)
- Weijer, C., Golsand, G. & Emanuel, E. J. 1999. Protecting communities in research: Current guidelines and limits of extrapolation. *Nature Genetics* 23 (3), 275–280.
- Wilson, S. 2001. What is an indigenous research methodology? *Canadian Journal of Native Education* 25 (2), 175–179.
- WINHEC. 2010. WINHEC research standards. https://winhec.org/resources/Documents/Research/WINHEC_research_standards_february_2011.pdf. (Luettu 25.9.2022.)
- Tämä kirjoitus on tehty Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan johtamien tutkimushankkeiden yhteistyönä. Hankkeet ovat Suomen Akatemian rahoittama ADVOST (Turunen, Keskitalo & Helander) sekä NOS-HS:n rahoittama IPED (Indigenous Pedagogy in Teacher Education, Turunen, Keskitalo & Linkola-Aikio).